

Наталія Якса

Таврійський національний університет
імені І.В.Вернадського

Євроінтеграційні процеси як суттєвий чинник професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів у контексті полікультурного спрямування

Abstrakt

The peculiarities of orientation of professional and pedagogical multicultural training of the prospect teachers on the Eurointegration processes are outlined. It is emphasized that in the condition of expanding of globalization and Eurointegration processes the role of ethnocultural factor grows that gains some specific feathers in the period of postindustrial and informative society.

Key words: professional training for teachers, future teachers, European integration processes, multicultural education, post-industrial information society

Становлення нової освітньої парадигми в українському соціумі відбувається в умовах глобальної євроінтеграції, зростання впливу етнокультурного чинника, переходу до постіндустріального інформаційного суспільства. Складною і фундаментальною залишається проблема збереження та розвитку духовних пріоритетів, формування особистості в межах соціального інституту освіти, що створює передумови для модернізації педагогічної освіти, пошуків шляхів набуття індивідом особистісних та соціальних якостей на засадах міжособистісної та суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

У стратегічних законодавчих та освітніх документах нашої держави: Конституції України, законах „Про загальну середню освіту”, „Про вищу освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Державній програмі „Вчитель” – декларуються принципи багатоетнічності та полікультурності, ставляться завдання розвивати фундаментальну освіченість майбутнього вчителя на основі засвоєння онтологічних, гностичних та аксіологічних компонентів універсальної полікультурної картини світу.

Аналіз наукових джерел вітчизняної педагогіки засвідчує, що в теорії та практиці професійної освіти накопичено значний досвід, який може стати основою модернізації професійної підготовки майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Крім того, виявлено провідні тенденції у цій сфері, визначено наукові підходи та парадигми.

Академік В.Г. Кремень підкреслює, що у всіх сферах життєдіяльності людини і суспільства все більше утверджуються загальноцивілізаційні тенденції розвитку, характерні для XXI століття. Передусім – це тенденція зближення націй, народів, держав через створення спільного економічного, інформаційного, а зважаючи на вимоги Болонського процесу, й освітнього простору Європи.

Науковий (історико-педагогічний, соціально-педагогічний, соціологічний, історичний, філософський, психологічний, культурологічний) інтерес до проблеми продуктивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону пояснюється системою взаємовідносин, що складаються між людьми різних національностей і культур. Притаманна українському суспільству культурна різноманітність вимагає навчання дітей і молоді толерантній взаємодії, теоретичні і методичні засади якої поки не знайшли свого достатньо повного відображення в педагогічній науці. У результаті в багатокультурному суспільстві України виникають численні проблеми, пов'язані з невмінням молоді продуктивно взаємодіяти з іншими націями та національностями.

Провідна роль в оновленні системи освіти належить вищим навчальним закладам, оскільки саме тут закладаються теоретико-методологічні та змістові, методичні засади освіти, формується педагогічне мислення та професіоналізм майбутнього вчителя.

У стратегічних законодавчих та освітніх документах нашої держави (Конституції України, законах «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти та ін.) декларуються принципи багатоетнічності та полікультурності, ставляться завдання, спрямовані на розвиток фундаментальної підготовки майбутнього вчителя на основі засвоєння духовної скарбниці українського народу, онтологічних, гностичних та аксіологічних компонентів цілісної полікультурної картини світу.

Складний і суперечливий процес національного відродження потребує всебічного осмислення історичних, політичних, соціальних, етнокультурних детермінант, що визначають особливості культурно-освітнього життя держави загалом та її окремих регіонів; стає необхідним створення і налагодження конкретного механізму, в якому б етнічна самосвідомість виступала важливим чинником усвідомлення причетності до рідної етнічної культури, розуміння її значення в консолідації української нації, у формуванні її національно-державних інтересів.

Аналіз наукових джерел вітчизняної педагогіки засвідчує, що в теорії та практиці професійної освіти накопичено значний досвід, прогресивні ідеї якого можуть стати основою модернізації професійної підготовки майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу у контексті новітніх євроінтеграційних тенденцій. Академік В.Г. Кремень підкреслює, що у всіх сферах життєдіяльності людини і суспільства все більше утверджуються загальноцивілізаційні тенденції розвитку, характерні для

XXI століття. Передусім – це тенденція зближення націй, народів, держав шляхом створення спільного економічного, інформаційного, а зважаючи на вимоги Болонського процесу, й освітнього простору Європи.

Провідна роль в оновленні системи освіти належить вищим навчальним закладам, оскільки саме тут закладаються теоретико-методологічні та змістові, науково-методичні засади освіти, формується педагогічне мислення та професіоналізм майбутнього вчителя.

Міждисциплінарний підхід до нашого наукового пошуку зумовив необхідність вивчення різних проблем освіти, пов'язаних із сучасними світовими і освітніми тенденціями, міжетнічними відносинами, з різними аспектами професійної педагогічної підготовки, зокрема, й полікультурного спрямування. Це дозволило виокремити певні напрями.

У наукових працях А.М. Алексюка, Г.О. Балла, Б.С. Гершунського, О.В. Глузмана, І.А. Зязюна, Р.О. Позінкевича, О.Л. Шевнюк та ін. переосмислюються теоретико-методологічні засади освіти як культурного процесу.

Глобалізаційні тенденції розвитку освіти в зарубіжних країнах вивчали такі вітчизняні вчені, як Н.В. Абашкіна, О.К. Мілютіна, Н.Г. Нічкало, А.А. Сбруєва та ін. Проблему продуктивної взаємодії в контексті міжособистісного спілкування досліджували зарубіжні вчені М. Аргіл, Г. Баннер, Е. Врегг, П. Екман, Х. Кеннон, Д. Крістал, Б. Скіннер, Р. Харрісон (США, Велика Британія, Німеччина).

Проблему виховання культури міжнаціонального спілкування досліджує ряд учених: Н.М. Воскресенська, Н.І. Ганнусенко, З.Т. Гасанов, В.С. Заслуженюк, М.Г. Тайчинов, Г.Г. Філіпчук, М.А. Хайруддінов та ін.

Особливості професійної педагогічної підготовки в зарубіжних країнах, зокрема на європейському континенті, вивчають Н.М. Лавриченко, Л.П. Пуховська (Західна Європа), Т.М. Десятов (Східна Європа), О.В. Матвієнко (Європейський Союз); в окремих країнах Європи – Ю.А. Алфьоров, А.В. Парінов (Англія), Н.М. Авшенюк (Англія, Уельс), І.П. Задорожна, О.К. Мілютіна (Велика Британія), В.А. Гаманюк, Т.І. Вакуленко (Німеччина), В.І. Семілетко (Норвегія), У. Новацка, І. Шемпрух (Польща), Н.В. Абашкіна, О.Г. Ширін (Німеччина), О.В. Авксентьева, Л.І. Зязюн (Франція), О.С. Ковальчук (Російська федерація); в англомовних країнах – А.А. Сбруєва (англомовні країни), М.П. Лещенко (Велика Британія, Канада, США), І.В. Гушлевська (США, Канада), І.С. Бессарабова, Т.С. Кошманова, Т.Г. Чувакова (США), Н.В. Мукан, Л.О. Карпинська (Канада); в інших країнах світу – О.А. Жишко (Мексика) та ін.

Таким чином, актуальність проблеми, її недостатня розробленість і вимоги педагогічної практики зумовили вибір **теми нашої статті**: окреслити особливості орієнтації професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів полікультурного спрямування на євроінтеграційні процеси.

Суттєво, що проблема професійної підготовки вчителя актуалізується світовими тенденціями інтеграції країн Західної і Східної Європи, Європи і країн Азіатського світу на зближення, співробітництво у сфері освітніх ініціатив. На думку фахівців, ця тенденція обумовлена рядом об'єктивних причин: вступом різних держав до ЄС (Європейського Співтовариства); міграцією робочої сили, що посилюється; академічним обміном між вузами; створенням єдиного європейського освітнього простору; діяльністю ЮНЕСКО, Ради Європи у сфері взаємного визнання освітніх програм, посвідчень, дипломів¹.

В умовах культурної глобалізації особливого набуває культурний вимір глобалізаційного контексту сучасної освіти. Ж. Делор, провідний діяч ЮНЕСКО, виступаючи на 45 сесії міжнародної конференції з питань освіти (Женева, 1996 р.), виділив ряд протиріч, зокрема, між глобальним та локальним, що проявляється у неприйнятті багатьма людьми, які прагнуть знайти свої етнічне коріння, сучасних глобалізаційних процесів. Тому «завдання вчителя полягає як в тому, щоб зберегти ідентичність кожної нації, кожного народу, так і в тому, щоб підготувати 6-10-річних дітей до зустрічі через двадцять років зовсім іншим світом»². Інше протиріччя між модернізмом і традиціями полягає у тому, що країни намагаються поєднати традиційну культуру з модернізмом. Відповідно, як вважає А.А. Сбруева, феноменом культурної глобалізації є мультикультурна, інтернаціональна та транснаціональна освіта. Одним із проявів теорії культурної глобалізації є парадигмальні зміни в освіті, що передбачають контекстуалізований розвиток багатостороннього інтелекту учнів у процесі глобалізації, локалізації і індивідуалізації навчального процесу (І.Ч. Ченг). Це допоможе сформувати нове покоління ефективних лідерів і високорозвинених громадян.

Зазначене вище засвідчує про важливість феномену *європейського виміру* в освіті (European dimension in education), який, на думку Л.П. Пуховської, набув значного поширення у контексті освітньої політики Європейського Союзу і Ради Європи; при цьому розвиток сутності явища та змісту поняття «європейський вимір в освіті» простежується «в провідних документах цих інституцій, прийнятих в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.: у 80-х рр. – це Рекомендації «Про роль середньої школи в підготовці молоді до життя» (1983) і Рекомендація Парламентської асамблеї «Про європейський вимір освіти» (1988); в 90-х рр. це – Маастрихтська угода (1992), Резолюція 17-ї сесії Постійної конференції європейських міністрів освіти «Європейський вимір освіти: зміст викладання та навчальних планів» (1995), висновки 19-ї сесії Постійної конференції європейських міністрів освіти «Освіта 2000: тенденції, загальні питання і пріоритети пан'європейського співробітництва», Резолюція «Основні цінності, мета: роль співробітництва у сфері освіти в Раді Європи» (1997), Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про

1 Збірка договорів Ради Європи: Українська версія / Є.М. Вишневський (пер. та ред.). – К.: Парламентське видавництво, 2000. – 654 с.

2 Сбруева А.А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англомовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.): Монографія / А.А. Сбруева. – Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня». Видавництво «Козацький вал», 2004. – 500 с. – С. 89.

середню освіту» (1999); на початку XXI ст. це – Доповідь Ради Міністрів на Раді Європи «Формування майбутніх цілей систем освіти і підготовки» (2001), спільний документ Ради Європи і Європейської Ради «Освіта і підготовка 2010» (2004), інші³.

У контексті європейського виміру в Україні розвивається концепція сталого розвитку (вона реалізує ідею єдності, гармонізує суспільне життя на основі плюралізму думок, підходів і рішень з урахуванням специфіки окремих країн і регіонів), відповідно до якої педагогічна думка розвинених постіндустріальних держав орієнтуються на необхідність збереження консервативно-захисної ролі освіти, зокрема її функції стабілізуючого соціального інституту, який охороняє, зберігає і передає досвід матеріально-культурного розвитку від покоління до покоління⁴.

Якісно новий рівень культурних відносин між країнами виявляє нові вимоги, які ґрунтуються на засадах діалогу і взаємопроникнення культур, дозволяють як учням, так і педагогам не замикатися тільки у своєму освітньому просторі, а шукати точки перетину з освітніми моделями в інших освітніх просторах. Рівень культурної самосвідомості суб'єктів освітнього простору виявляється саме в особистій їх причетності до подій загальнопланетарного, міжкультурного масштабу.

Ці висновки ґрунтуються на рекомендаціях Ради Європи та Міністрів освіти «Про європейський вимір освіти» (1988), де наголошується, що освітні цілі європейського виміру включають демократію, соціальну справедливість, повагу прав людини та посилення почуття європейської ідентичності. У контексті полікультурної професійної підготовки вчителя важливими є цілі запровадження європейського виміру:

1. посилення у молоді почуття європейської ідентичності та відчуття цінності європейської цивілізації, що є важливим для захисту принципів демократії, соціальної справедливості та поваги до прав людини;
2. підготовка молоді до участі в економічному і соціальному житті Співдружності;
3. сприяння усвідомленню молоддю переваг Співдружності як викликів, що стоять перед нею;
4. підвищення рівня знань молоді про Співдружність та країни-члени, їх історію, культуру та економіку, що сприятиме розумінню важливості співпраці країн-членів та країн Європи і світу⁵.

Значущість полікультурної спрямованості сучасної системи освіти підкрес-

3 Пуховська Л.П. Європейський вимір шкільної й педагогічної освіти: етапи розвитку / Л.П. Пуховська // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – № 2. – С. 80–82.

4 Носкова С.В. Компетентностная модель специальной подготовки преподавателя к педагогической деятельности в поликультурной среде медицинского вуза : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / С.В. Носкова. – Саратов, 2007. – 26 с.

5 Пуховська Л.П. Європейський вимір шкільної й педагогічної освіти: етапи розвитку / Л.П. Пуховська // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – № 2. – С. 80–82.

лила Генеральна Асамблея ООН (1992 р.), коли зазначила в Декларації прав громадян, що для суспільства важливо «...вживати заходів у галузі освіти з метою заохочення молоді до пізнання історії, традицій, мови та культури меншин... Особи, які належать до меншин, повинні ... мати можливості для набуття знання про суспільство, в якому вони живуть»⁶. Підтримала ці ідеї також міжнародна комісія ЮНЕСКО, зазначивши у доповіді про освіту в багатомовному світі (2003 р.) важливість усвідомлення етнокультурного коріння кожної людини та необхідність формування поваги до інших культур⁷.

В умовах поширення глобалізаційних та євроінтеграції процесів зростає вплив етнокультурного чинника, що набуває специфіки в період розвитку постіндустріального інформаційного суспільства, яке, з одного боку, скреслює раніше чітко визначені межі в системах освіти різних країн, з іншого ж – вимагає вивчення і врахування особливостей етнокультурного середовища, в якому відбувається становлення особистості майбутнього спеціаліста, в тому числі й педагога.

Відтак, об'єктивно посилюється необхідність адаптації вітчизняної вищої освіти до загальноєвропейського освітньо-наукового, культурного простору при збереженні та розвитку здобутків і пріоритетів національної системи освіти. Вивчення зазначеного феномену потребує врахування світових глобалізаційних та інтеграційних процесів розвитку теорії і практики педагогічної освіти, принципів мультикультурності, гетерогенності й поліетнізму в поєднанні з тенденціями регіоналізації. При цьому визначимо особливості впливу регіональних полікультурних умов (історичних, природно-географічних, соціально-економічних, соціально-демографічних, культурологічних), на процес соціалізації та професійного становлення особистості майбутнього вчителя. Полікультурна складова професійної педагогічної освіти виступає як теоретико-методологічна стратегія, спрямована на формування в майбутніх учителів досвіду міжкультурної взаємодії. Полікультурність відображає культурне і національне розмаїття українського суспільства, що сприяє визнанню права всіх громадян зберігати, розвивати і збагачувати свою культурну спадщину, прагненню до взаєморозуміння, поваги і толерантності, здатності до міжкультурного діалогу.

Все це потребує посилення регіонального компоненту в змісті вищої педагогічної освіти, зокрема в розширенні сфери міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу за допомогою діалогу/полілогу культур. Професійна педагогічна взаємодія передбачає співробітництво, паритетні суб'єкт-суб'єктні відносини і має ґрунтуватися на спеціальних професійних знаннях та комплексних педагогічних уміннях, зокрема на вмінні встановлювати доцільні стосунки в системі «викладач-студент», «педагог-учень», «педагог-група» та інші, досягаючи взаєморозуміння.

6 Hodson D. The Human Right to Education. Dartmouth Publishing Company United. Ashgate. Brookfield, USA. Singapore. Sydney. 1998. – 233 p. – P. 100.

7 Образование в многоязычном мире. Установочный документ ЮНЕСКО. Октябрь 2002. [Электронный ресурс]. – 19 с. – Режим доступа к журн. : // www.unesco.org/education/efa/monitoring.

Суттєво, що перспективи розвитку професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу пов'язані з: формуванням професійної компетентності майбутніх педагогів, здатних самостійно і творчо вирішувати завдання міжкультурної взаємодії, усвідомлювати особистісну й суспільну значущість діяльності в полікультурному освітньому просторі та нести відповідальність за наслідки своєї професійної діяльності; зростанням якості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу в полікультурному освітньому просторі свого регіону; забезпеченням гарантій стабільного етнокультурного розвитку підростаючого покоління на засадах міжкультурної толерантності.